

Najnovija knjiga Maje Bošković-Stulli odraz je autoričnih znanstvenih interesa posljednjih godina koji obuhvaćaju vrlo raznorodne teme, od usmenog pripovjednog pjesništva pa do mitoloških predaja i viceva. Ipak, naglasak je, pomalo neuobičajeno za autoričin znanstveni profil izgrađen prije svega na interpretaciji narativnih prozaičnih žanrova, na usmenom pjesništvu, pa knjiga podastire niz znanstvenih i esejističkih tekstova koji se dotiču nekih od ključnih problema ove grane suvremene folkloristike. Svi su tekstovi objavljeni u domaćoj i stranoj stručnoj i znanstvenoj periodici (*Narodna umjetnost, Umjetnost riječi, Književna republika, MESS, Lares*) u razdoblju od 2003. do 2004. godine.

Maja Bošković-Stulli, Od bugarštica do svakidašnjice, Konzor, Zagreb 2005., 160 str.

U članku "Bugarštica" autorica se vraća temi o kojoj je u više navrata pisala i prije. No, otvorenost mnogih pitanja vezanih za pjesme tzv. dugoga stiha Maju Bošković-Stulli potiče da se još jednom kritički osvrne na postojeću literaturu o bugaršticama, koja se u posljednjem desetljeću znatno povećala objavljivanjem izmijenjenih izdanja antologija, ponovnim objavljivanjem nekih utjecajnih kritičkih studija (prije svega Soerensenove koja još od vremena V. Jagića dijeli domaće i strane filologe na pristalice i skeptike teze o podunavskom porijeklu bugarštica), kao i objavljivanjem starijih historiografskih djela – prije svega Orbinija i Tuberoni Crijevića – koja bacaju novo svjetlo na veze našeg vjerojatno najstarijeg sloja usmenog pjesništva i historiografije, proučavanje kojih veza dobiva posljednjih godina maha i u širem kontekstu proučavanja usmenog pjesništva. Autorica u svome članku pregledno podastire "pozitivna znanja" o bugaršticama i zauzima nedvosmislen stav prema brojnim "otvorenim" pitanjima kojih je oko bugarštica uistinu mnogo. Tako se na tragu Bogišića odlučuje za štokavski oblik naziva smatrajući "da ne bi bilo opravdano kad bi se samo radi razlikovanja izmijenila u nas jedna već dugo usvojena riječ" (str. 11). U različitim poglavljima autorica raspravlja o nizu stvari koje smo navikli čitati u studijama o bugarštici: predstavlja danas nam poznati uglavnom objavljeni korpus pjesama kao i domaća i strana izdanja, a predstavlja i rukopise koji su poslužili kao izvor tim izdanjima; razmatra aporije koje izaziva stihološko razmatranje tih pjesama, kao i povezanost metričkih i stilskih značajki; ističe baladni ton pjesama, elegičnost, skokovitost; izvedbeni aspekt bugarštica te veze s pisanom književnošću; razmatra i odnos bugarštica i historiografije te heterogenost samoga korpusa, kao i pomiješanost povijesnih tema i motiva s mitološkim, baladnim i novelističkim, a dotiče se i stranih utjecaja na sadržajne i sižejne aspekte bugarštica. No, čak i onda kad se čini da autorica sintetizira i pruža uvid u postojeće "stanje predmeta" – kao kad izlaže različite teorije o nazivu žanra s osvrtom na uporabu termina i njegovih različitih izvedenica u starijoj hrvatskoj književnosti, njezina argumenatacija ovoga problema vodi ne samo evaluaciji postojećih teorija nego postaje sastavnim dijelom za iznošenje teza koje, čini se, imaju namjeru revidirati neke uvriježene sudove koje često uzimamo zdravo za gotovo u povijesnim studijama o bugarštici. U tumačenju porijekla naziva autorica se priklanja onom Slamnićevu, koji se nastavlja na onu struju tumačenja porijekla naziva koji njegove izvore vidi u latinskom pridjevu *vulgaris*, s tim što je u najstarijim hrvatskim dokumentima *lingua vulgaris* isto što i *lingua slavonica*, što bi značilo da bugarštica izvorno znači "narodna pjesma" (poput naziva *romance* u španjolskom), a takva etimologija riječi ne isključuje i povezanost s etnonimom "Bugarin" i njegovim izvedenicama koje su i sâme s vremenom postale općim imenicama. Svoje shvaćanje porijekla naziva i povijesti tih pjesama autorica sažima iznoseći tezu o vjerojatnom porijeklu bugarštica na Balkanskom poluotoku i širenjem kopnenim putem k moru, bez polukružnog putovanja na sjever i odatle natrag na jug, što je vjerojatno točno za arhaični sloj bugarštica s mitološkim temama iz doba prije 14. stoljeća na prostoru Makedonije i zapadne Bugarske, pjesmama o junacima iz stare srpske države, te o Kraljeviću Marku. Tezi o južnim prostorima kao mjestu postanka idu u prilog i stilski sličnost natpisa na bosansko-hercegovačkim stećcima i bugarštichkog stiha, kao i

temeljita slavizacija mađarskih junaka, za koju je malo vjerojatno da se mogla provesti u Podunavlju, gdje su mađarski oblici imena morali biti isuviše dobro poznati.

Uvid u različite stavove vezane za porijeklo bugarštica, koji su ponekad poprimali i polemičke tonove, omogućuje autorici da i u ovom članku zauzme kritički stav prema olako iznesenim tezama o porijeklu, koji se uglavnom, smatra autorica, podudaraju s "pripadnošću" i osobnom impliciranošću autora temom o kojoj pišu. Posebice to vrijedi za dosad najraniju poznatu, tzv. "šklavunsku" bugaršticu, za koju nema dovoljno uvjerljivih argumenata, jezičnih, onomastičkih pa ni književnih, koji bi je nedvosmisleno povezali sa slavenskim došljacima iz kopnenog Balkana. Karakterističan je sljedeći prosudbeni sud: "Sve usmene tradicije variraju od usta do usta, iz kraja u kraj svuda s lokalnim koloritom i jezičnim obilježjem. U svakom trenutku pripadaju narodnoj skupini u kojoj su se ostvarile da bi nastavile put uz stalne promjene. Fiksirani zapisani tekst sa svojim jezično-stilskim oblikom kao i sadržajem uključuje se u književnost svoje sredine (što ne znači i zatvaranje)." (str. 32-33). I u nekim drugim "otvorenim" pitanjima autorica zauzima jasan stav: vezu bugarštice i tužbalice smatra nedovoljno utemeljenom, a vezu plesa i "šklavunske" bugarštice relativizira, pretpostavljajući da je pjesnik Rogeri de Pacienza dobio na uvid zapise bugarštice, te da uz ples opisan u epu, a kojemu autorica moguće paralele nalazi u Fortisovu *Putovanju po Dalmaciji*, slavenski došljaci sasvim sigurno nisu mogli pjevati tugaljivu bugaršticu.

U članku "Narodne pjesme iz Dalmacije – priobalje i zaleđe" autorica se također vraća temi kojoj je, doduše, u ponešto drukčijem kontekstu i s različitim naglascima, pisala i u nekim ranijim radovima. Oslanjajući se na u nas u etnološkom, kao i u povijesnokulturnom diskursu uvriježenu podjelu dalmatinskog prostora (u koji autorica uključuje i područje nekadašnje Dubrovačke Republike) na priobalni i obalni – podjelu kojoj, uostalom, odgovara i braudelovska podjela na Mediteran planina, platoa i ravnica i na Mediteran mora i priobalja – autorica interpretira usmeno pjesništvo tih regija u smislu njihove motivike, tematskih i sižejskih odabira, formalnih obilježja, načina na koji se u njima odrazila povijesna zbilja i svakodnevni život kazivača, presijecanja usmenog i pisanog pjesništva, njihove specifičnosti, ali i prepletanja. Nit vodilja ovoga poglavlja je misao da su usmene pjesme Dalmatinske zagore, temeljene na slavenskoj usmenoj tradiciji, obilježene patrijarhalno-ruralnom kulturom, a pored junačke epike o pograničnim sukobima, pljačkaškim zatkama, junačkim otmicama i ženidbama djevojkom iz protivničkog tabora dominiraju i hajdučke pjesme, žanr karakterističan za širi prostor Mediterana. Za razliku od njih u usmenim pjesmama priobalja i otoka prevladavaju lirske i baladne pjesme, kao i epske pjesme novelističke tematike, kraći stihovi, poput sedmerca ili osmerca, plemićko-viteški ugođaji, a zamjetan je utjecaj romanskih kultura. No, sliku ovako oštro podijeljenih subregija zamućuju interkulturalne pojave poput prodora epike iz zaleđa na priobalje i otoke (npr. hajdučkih pjesama ili pjesama o silnome čobaninu), paralelno postojanje "epske" i "baladne" obrade nekih motiva i tema (poput namamljivanja djevojke na brod), kao i popularnost "turske teme" i u pjesmama nastalima daleko od prostora gdje je povijesno zabilježena prisutnost Turaka, u čemu je posebno zanimljiv elafitski otočić Šipan s bogatom tradicijom epskog pjesništva u 19. stoljeću. Ipak, muslimanske pjesme primljene iz kopnenog zaleđa mijenjaju se u sredini koja nije osjetljiva na tuđa znanja i neudomačenu onomastiku. Također, svaka od tih regija u pjesmama može zrcaliti ne samo gospodarske grane i prirodne realije karakteristične za pojedine regije (npr. pomorstvo i ribarski život, odnosno stočarstvo) nego i pojave koje za kazivače ne tvore neposredno životno iskustvo, što može rezultirati npr. stilizacijom pastoralne tematike (pod utjecajem pisane književnosti) ili nevjerodostojnim prikazom pomorskoga života i sl.

U članku "Slamnig i usmeno pjesništvo" autorica se pozabavila polifasetnim odnosom čuvenoga hrvatskoga pjesnika Ivana Slamniga prema usmenom pjesništvu. Pjesnik sklon ludističkom poigravanju s jezikom, jezičnim kalamburima, paradoksim, citatima iz folklor (usmenim pjesmama, bajkama, poslovicama, zagonetkama, pričicama iz života itd.) prožeo je

većinu svojih pjesničkih zbirki, a njegove se pjesme ponekad približavaju stilu pučkih popijevki, iako je za autora karakterističan ironičan stav prema tradiciji i upletanje folkloru u neočekivane kontekste. Osim domaćeg folkloru Slamnig se služi i parafrazama i travestijama francuskih narodnih pjesama i njemačkog *Bänkelsanga*. Aluzije na različite usmene žanrove autorica nalazi i u Slamnigovoj prozi, pripovijetkama i romanu *Bolja polovica hrabrosti*, kao i u radio-dramama, čiji je lik stjecajem okolnosti i sama postala (u drami *Truncatio ili Marina krana*). Autorica se pozabavila i znanstvenim radovima Ivana Slamniga, sa čijim se stavovima ponekad u potpunosti i ne slaže, ali u kojemu uvijek pronalazi poticajnog sugovornika. Među ovima posebno mjesto zauzimaju Slamnigovi radovi o versifikaciji, u koje je upleo i razmišljanje o narodnom stihu, a zatim i njegovo prepoznavanje različitih slojeva usmene književnosti s obzirom na društveni sloj u kojem je folklor nastao i koji ga je dalje prenosio. Raspravljao je Slamnig i o nepravilnosti usmenog stiha kao posljedici propusta i intervencije zapisivača, o glasovnim figurama u bugaršticama, a pisao je i o samom nazivu bugarštica i njegovu porijeklu. U tekstu Maje Bošković-Stulli našlo je mjesto i razmatranje o Slamnigu antologičaru, prepoznateljku mediteranskih vidika usmenog pjesništva, kao i njegova vrednovanja odnosa ranonovovjekovnih pisaca prema folkloru, a pjesnik nam se pokazuje i u manje poznatoj ulozi "kazivača" dvostihova i priča.

U članku "Tragom krsnika i benandantea" autorica se ponovno otisnula "tragom" svojih članaka koje je u dugom razdoblju pisala u domaćoj i stručnoj peridoci (*Fabula*), aktivno participirajući u nekadašnjim polemikama o *krsniku* ili *kresniku*, dvosmislenim ljudskim, a ujedno i polunadnaravnim bićem. Ovi nastupaju u tradiciji povezani s drugim likovima, kao što su zduhači, gatare, ljekarice, vještice, kudlaci, more i štrige, svi oni pojedinačno zabilježeni u predajama i kazivanjima koje je Maja Bošković-Stulli i sama bilježila na terenu Istre i Hrvatskog primorja. Danas se ponovno odlučila pozabaviti tom temom potaknuta probuđenim interesom za srodne likove, pa i novim spoznajama o tom predmetu (posebice pak Ginzburgove knjige o "vješticarstvu i agrarnim kultovima između 16. i 17. stoljeća"). Autorica povlači paralelu između talijanskih benandanata dovođenih u vezu sa šamanističkim kultovima i domaćih krsnika (poznatih i na području Slovenije), a komentira i tekstove koji su svojedobno citirali neke njezine teze iz ranih članaka, osjećajući potrebu da ih precizira, iznijansira, a ponekad i ispravi (poglavito naglasak na nekim evolucionističkim tezama iz autoričnih ranih radova).

U esejističkim tekstovima "Vječni biseri narodni ili vječno krv i nož" i "Miraz potrošen, žena ostala" autorica publicističkim stilom progovara o problemima recepcije usmenih balada i viceva u široj publici. Povod za prvi članak je vrijednosno negativni sud koji pjesnik Nikica Petrak izriče o narodnim baladama s naglaskom na ideologemima okrutnosti i surovosti, prepoznajući takve ideologeme istovjetnima onom mentalitetnom sklopu na pozadini kojega tumači nedavna ratna zbivanja. Autorica upozorava na ideologizaciju narodnih pjesama, kao i na tradiciju te ideologizacije, ističući kako negativne vrijednosne sudove relativiziraju brojni primjeri pjesama i lirskih fragmenata koje je skupljao i interpretirao Olinko Delorko, a koje su pjesnici "krugovaši" učinili sastavnim dijelom svojih poetika. Drugom spomenutom članku polazište je u Hrvatskoj objavljena zbirka viceva *Više smijeha, više zdravlja* (2002.), u kojoj autorica prepoznaje mizogine seksističke stereotipe, takve koji se perpetuiraju u patrijarhalnoj sredini, s idealom mnogodjetne obitelji kao temeljem društva. Upozorava na apel autorice Elfriede Moser-Roth autorima sličnih viceva da odustanu od tih starih klišeja.

Na kraju, pred nama je još jedna knjiga svima nam dobro znane autorice čije smo stavove i prosudbe ugradili u vlastite znanstvene radove. Nema razloga da ni ova knjiga ne doživi sličnu sudbinu.

Simona DELIĆ